

Ojczysty - dodaj do ulubionych / Ciekawostki językowe

POWOLNY, czyli jaki?

O J C Z Y S T Y – D O D A J
D O U L U B I O N Y C H

Przymiotnik POWOLNY powstał wiele, wiele wieków temu od wyrażenia przyimkowego PO WOLI, czyli 'według woli, zgodnie z czyjąś wolą; tak jak ktoś chce, oczekuje, życzy sobie'. W staropolszczyźnie miał oboczną postać POWOLNI (tak jak dziś w liczbie mnogiej w rodzaju męskoosobowym) i znaczenie znacznie bliższe wyrażeniom, od którego pochodzi. POWOLNI / POWOLNY oznaczał zatem 'zgodny z życzeniem; pożądaný'. Od tego znaczenia wywodzi się kolejne, obecnie traktowane jako przestarzałe albo już w ogóle nieuwzględniane w słownikach 'stosujący się do czyjejs woli; posłuszny, uległy'. W tym znaczeniu POWOLNY łączy się z celownikiem (tak jak ULEGŁY czy POSŁUSZNY): POWOLNY komuś – „Syn powolny rodzicom a skory do cnoty to największy skarb”, jak mawiał Kraszewski.

Z czasem to znaczenie z pozytywnego lub neutralnego przeobraziło się w lekko negatywne: 'dający sobą kierować, dający sobą powodować', sama cecha posłuszeństwa i poddawania się woli innego człowieka przestała być bowiem postrzegana jednoznacznie pozytywnie. Stąd też – rzadko już dziś używany – frazeologizm: być powolnym narzędziem w czyichś rękach 'wykonywać bez sprzeciwu czyjeś polecenia; ulegać komuś, ślepo kogoś słuchać': „Stracił hart ducha i stał się powolnym narzędziem w rękach sprytnego intryganta” [Artur Śliwiński, za: SJP Dor].

A że cechą ukladności, posłuszeństwa – a także ślepego posłuszeństwa – kojarzono z niespiesznością, brakiem energii życiowej i wolnym sposobem poruszania się i reagowania na bodźce (jak w przykładzie z „Dziennika” Józefa Kopcia: „Kamczadał jest dobry z natury, powolny, łagodny, uprzejmy i bez granic gościnny”), POWOLNY zaczął oznaczać 'ruszający się wolno, niespieszny', a także 'stopniowy'.

I tak – powoli, powolutku – POWOLNY ze 'zgodnego z wolą' przez 'pożądanego' i 'posłusznego', stał się w końcu 'niespiesznym', a nawet 'opieszalym' i 'ociężalym'.